

РЕЗЮМЕ

Мақолада бұлажақ математика үкитувчисини тайёрлаш жарағнига компетенциявий ёндашув усули кўриб чиқилган, унда компетентлик асосида такомиллаштириш, уларнинг компетентлигига қўйиладиган асосий талаблар ажратиб кўрсатилган, ҳозирги замон математика үкитувчисининг касбий компетентлигини шакллантириш ва ривожлантиришда интерфаол усулларнинг истикболлари ҳақида фикрлар юритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье представлен обзор процесса развития будущего учителя математики на основе компетентностного подхода, выделены основные требования к их компетенции, перспективы интерактивных методов в формировании и развитии профессиональной компетентности современного учителя математики.

SUMMARY

The article presents an overview of the development process of the future teacher of Mathematics based on the competence approach, the main requirements to their competence, the prospects of interactive methods in forming and developing the professional competence of the modern teacher of Mathematics.

ҚАРАҚАЛПАҚ МИЛЛИЙ ОЯНЫҢ ӘДЕБИЯТЫНДА ТӘРБИЯ ПРИНЦИПЛЕРИНИҢ СӘҮЛЕЛЕНИҢ

А.Меңлибаева – ассистент оқытушы

Әжсинияз атындағы Нәкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: тарбия тизимлари, миллий ўйғониш даври, қарақалпоқ шоирлари, педагогик дунёқараш.

Ключевые слова: принципы воспитания, эпоха национального Возрождения, каракалпакские поэты, педагогическое мировоззрение.

Key words: principles of education, epoch of the national Rebirth, Karakalpak poets, pedagogical world view.

Педагогикада тәлим-тәрбия мәселеси оғада кең түсиник болып табылады. Сонлықтан, биз усы мақаламызда тәрбия принципери хәм оның қарақалпақ миллий ояныў дәуири әдебиятында қалай сәүлеленгенлигине дыққатымызды қаратамыз.

Қарақалпақ миллий ояныў дәуири әдебияты XIX әсир ақыры XX әсир басындағы жәмийетлик турмыс хәм тарийхый шараят пенен тығыз байланыслы болып, бул дәуирде көркем әдебият демократиялық бағдарда раўажланды. Еркінликке умтылыў, зулымлыққа қарсы гүрес хәр бир дәретіўшиниң шығармаларының тийқарғы идеясы болды. Миллий ояныў дәуириндеги қарақалпақ әдебиятының ўәкиллери Аннақул, Қулымурат, Қоразбек, Омар, Әбдиқәдир, Сапиўра, Жанабай, Қазы Мәўлик, Аяпберген, Аббаз хәм т.б. шайырлардың дәретпелери халықтың мәдений турмысында алға илгерилеўшиликти пайда етти. Бул дәуирде қарақалпақлар қоңсылас түркий халықлары хәм Индия, Бағдат, Саудия Арабстаны, Түркия сыяқлы мәмлекетлер менен экономикалық, саўда-сатық, билимлендириў мәселеринде қатнас раўажландырғанлығы, Астрахань, Оренбург, Казань, Санкт-Петербург сыяқлы қалалар менен саўда-сатық хәм мәдений байланысларды күшейткенлиги ағартыўшылық хәм билимлендириўдин жаңа басқышқа көтерилюине алып келди. Миллий ояныў дәуири әдебияты ўәкиллери саўатлы шайырлар ғана емес, ал атаклы қыссаханлар хәм аўдармашылар да болып, олардың дәретіўшилигинде жәмийеттеги барлық ўақыялар: илим, билим, мәденият, халықтың азатлық жолындағы гүреслери, демократиялық көзқараслар өзиниң сәүлесин тапты. Сонлықтан, миллий ояныў дәуири қарақалпақ әдебиятында тәлим-тәрбиялық ой-пикирлер, педагогикалық көзқараслар кең орын алды. Бул мәселе, өз гезегинде, көпшилик педагог алымлардың дыққатын тартты хәм миллий ояныў дәуири қарақалпақ әдебиятындағы педагогикалық, ағартыўшылық пикирлер бойынша илимий жумыслар исленди [1, 2, 4].

Педагогика теориясынан бизге белгили, тәрбия принципери оқытушы тәрбияланушыларға жол жоба көрсетиўи тийис. Тәрбия принципери еркин характерге ийе болып тәрбияның өзине сай қәсийетлерин хәм нызамлылықларын сәүлелендиреди. Тәрбиялық процессте бул принциплерге әмел қылыў оның нәтижелилигин асырады.

Миллий ояныў дәуири қарақалпақ әдебиятында тәрбия принципери дидактикалық, үгит-нәсиятлаўшылық бағдарында әмелге асқанлығын көремиз. Шайырлардың дидактикалық пикирлери жәмийетлик турмыс пенен тығыз байланыста раўажланады. Жәмийеттиң социаллық жақтан эззи қатламына дыққат

бөлиў, яғный ғәрип-қәсерлерге, жетим-жесирлерге қол созыў, олардың жағдайларын жақсылаў ушын гүресий идеясы бул дәуир әдебиятындағы тәрбияның тийқарғы идеяларының бири. Мысалы:

Ғәрип-қәсерлерди көзи көрмесе,
Журт ағасы болып жолдан жүрмесе,
Сүргизбесе, өзи дәўран сүрмесе,
Дыянетсиз дәўлет ол неге дәрқар?
(Әбдиқәдир)

Әбдиқәдир шайыр қәлемине тийисли бул қатарларда жәмийеттеги теңсизликке қарсы турып, елди әдил басқарыў – адамгершиликтиң жоқары белгиси екенлиги сөз етиледі.

Миллий ояныў дәуири әдебияты шайырлары билим алыўды, өнер ийелеўди хәр бир инсанның жоқары мақсети деп есаплайды. Бунда ата-ана менен перзент ортасындағы қатнасықларға дыққат қаратады.

Алымлар қор болар халықты алдаса,
Султан халықтан айрылар нәзер салмаса,
Ақылсыз ул ата тилин алмаса,
Бир күнлери бара-бара зар болар.
(Әбдиқәдир)

Шайыр ең жоқары адамгершилик пазыйлетин жақсылық пенен жаманлық түсиниклерин қолланыў арқалы жеткерип береді. Сол арқалы нәкас пейилли инсанларға түңилиў сезимлерин оятады, ал жақсы пазыйлетли инсанларға сүйиспеншилик пенен қараўға, жасларды оқыўға, билим ийелеўге шақырады хәм оқымыслы адамларды халыққа данышпанлық пенен жол көрсетип, елдин мәпин ойлайтуғынын айтады.

Дана болсаң надан менен таласа,
Әбдиқәдир ақмақларды аласла,
Билгир, әдил жигит болсаң жол басла,
Билимлиниң етер иси сол болар.
(Әбдиқәдир)

Миллий ояныў дәуири әдебиятында ағартыўшы шайырлар миллетти саўатландырыўға, билим ийелетіўге баслы дыққат қаратты. Себеби, хәр қандай зулымлықтың езиўинен қутылыў, еркинликке ерисіў билим арқалы әмелге асады, ақылы кәмил миллет ғана бийғәрез жасайды, келешегі айдын болады. Бундай пикирлер, өз гезегинде, тәрбияның мақсетке бағдарланғанлық принципи менен үнлесе. Өйткени, тәрбияда гөзленген тийқарғы мақсет хәр тәрәппеме руўхый жақтан раўажланған ақыл хәм әдеп-иқрамлы инсанды қәлиплестириўден, яғный, жасларымызды ақыл, әдеп-иқрамлы, физикалық раўажланыўын хәр тәрәппеме жетилистириўден ибарат.

Тәрбияда инсаннылық хәм демократиялық принципи де миллий ояныў дәуири әдебияты ўәкиллериниң шығармаларында кең сәүлеленеди. Тәрбияны демокра-

тияластырыу һәм инсаныйластырыу принципинде тәрбияны хәр қандай зәрүрлик хәм қызығыушылықлардан жоқары қойыу, тәрбияшы хәм тәрбияланыушы ортасындағы өз ара исеним, бирге ислесиу тийкарында педагогикалық қатнастарды қәлиплестириу, тәрбия исине жәмийетшиликти тартыу, онын раўажланыуына жәмәт усылын киргизиу болып есапланады. Адамлар арасындағы қатнасықларда инсаныйлық хәм хұрмет туйғыларын қәлиплестириу, балалар пикирине итибар беріу баслы орынды ийелейди. Усы көзқарастан, миллий ояныу қарақалпақ әдебиятында билими терең болған адам турмыс қыйыншылығын аңсат жеңетуғынлығы, ал билимсіз өмирде көп пәнт жейтуғынлығы, әсиресе, жәмийеттеги хаял-қызлардың билим алыуы лазымлығы, оқытушылар болса өз кәсибинде тәрбия хәм билим алыушыларға хұрмет пенен қарым-қатнаста болыуы келтириледі. Мысалы, Омар шайыр айырым устазлар билим беріу ұазыйпасын умытып, дәмеғойликке, паракорлыққа жол ашып берип атырған устазларды әшкаралайды.

Қызыл көрсе жолдан шығып бузылған,
Саўаты жоқ ахунлары бар екен.

(Омар)

Қосықта айырым устаз уламалардың унамсыз қылықтарын ашып, әшкаралау арқалы жәмийеттеги адамлардың әдеп-иқрамлы, ҳадал мийнет етип, бири-бирине адамгершилиқ пенен қатнаста болып, халыққа хызмет етип, қайырлы ислер менен шуғылланса

Әдебиятлар

1. Әлеуов. Ә. Қарақалпақстанда тәлим-тәрбиялық ойлардың қәлиплесиуи хәм раўажланыуы. -Н.: «Билим», 1993.
2. Дәулетов Б. Қазы Мәуликтиң дәретиушилиқ жолы. Автореф. канд.дисс. -Н.: 2002.
3. Қосназаров Қ., Пазылов А., Тилегенов А. Педагогика. -Н.: «Билим», 2009.
4. Пахратдинов Ә. XIX әсирдің ақыры XX әсирдің басындағы қарақалпақ әдебияты тарыйхы. -Н.: «Билим», 1996.

Бу мақолада бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири – тарбия тамойиллари Миллий ўйғониш даври қарақалпақ шоирлари асарлари мисолида таҳлил қилинади.

В статье рассматривается один из актуальных вопросов сегодняшнего дня – принципы воспитания на примере произведений каракалпакских поэтов в эпоху национального Возрождения.

The article is devoted to the study of one of the actual issues today – principles of education on the example of the literary works of Karakalpak poets in the epoch of the national Rebirth.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ СРЕДСТВАМИ ОБРАЗНОГО МЫШЛЕНИЯ

А.Надырова -доцент

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

Таянч сўзлар: мусиқа, мусикий ва педагогик фаолият, концертда чиқиш, бастакор, ижро, эътиборни жалб қилиш, мусиқа тинглаш.

Ключевые слова: музыка, музыкально-педагогическая деятельность, выступать на концерте, композитор, исполнять, привлечь внимание, слушать музыку.

Key words: music, musical-pedagogical activity, to appear at the concert, composer, to perform, to attract attention, to listen, to music.

Музыкально-педагогическая деятельность сочетает в себе основанную на умении самостоятельно обобщать и систематизировать полученные знания и умения необходимые в деятельности учителей музыки в школе.

Студент вуза исполнительского профиля готовится к выступлениям на концертной эстраде, во время исполнения он отделён от слушателя рампой (сценой). Как правило, его общение с аудиторией ограничено тем, что он исполняет музыку - аудитория слушает. Никакого словесного обмена впечатлениями, мыслями нет. Само слушание музыки специфично тем, что аудитории заранее известно, что именно будет происходить, исполняться, при этом многим слушателям часто хорошо известны произведения, вошедшие в программу, для них нередко главный интерес составляет не ознакомление с произведением, а ознакомление с его трактовкой именно данным исполнителем [1].

Студенты готовятся к исполнению музыки, главным образом, в школьном классе. Возможные выступления

жәмийеттин раўажланыуға бет буратуғынлығын сәўлетлендиреди.

Тәрбияда миллий хәм улыўма инсаныйлық қәдириятлардың үстемлиги принципи миллий ояныу дәўири әдебиятында халық педагогикасындағы бала тәрбиясы бойынша бай тәжирийбелери, уллы данышпанлардың педагогикалық көзқараслары, үрп-әдетлери негизинде улығланады. Мысалы, Құлмураттың «Қәлендерге» қосығын алып қарайтуғын болсақ, онда адамгершиликтің ең жоқары пазыйлети болған инсанды хұрметлеу, әдеп-иқрамлылық пенен қатнас жасау сыяқлы адамгершилиқ нормалары сөз етиледі. Мысалы:

Илтимасым сизге қәлендер шахым,
Бийәдеплиқ қылмағаймыз, атың ким?
Бийәдеплиқ болса, кешир гүнәхим,
Яна илтимасым ҳасыл затың ким?

(Құлмурат)

Бунда инсанды хұрметлеуғе, руўхый пәкликке жоқары пазыйлет сыпатында қарайды, адамларға иззет көрсетиуді әдеп-иқрамлылықтың заңы сыпатында улығлайды, адамлар арасындағы мұриўбетти, сыйласық хәм кеңпейилликти улығлайды.

Улыўмаластырып айтқанда, миллий ояныу дәўири қарақалпақ әдебияты ўәкиллери өз дәретпелери арқалы оқыушыларға әдеп-иқрамлылық, кәмил инсан, пәклик, сабырлылық, ата-ананы, инсанларды хұрметлеу қағыйдалары ҳаққында жырлап, тәрбияның тийкаргы принциптерин өзлериниң бай педагогикалық пикирлери, тәжирийбеси менен байытыуға үлес косты.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY